

Communication Challenges Due to Coronavirus Epidemic with Loneliness and Negative Emotions Mediated by Forgiveness Characteristic

Reza Fazeli¹; Kamran Sheivandi Cholichah^{2*}; Fazlollah Hasanvand³; Hourieh Bagheri³

Abstract

The aim of this research was to study the relationship of the communication challenges caused by coronavirus epidemic with loneliness and negative emotions along with the mediating role of forgiveness. The method was descriptive-correlative based on structural equation modeling. The statistical population included Tehran citizens who had experienced the home quarantine. The sample size was selected based on Cochran's formula equal to 384 people, by Convenience sampling method. The questionnaires were completed voluntarily by online survey. Russell et al.'s Loneliness, Watson et al.'s negative emotion, Holland et al.'s Forgiveness Scale and the researcher-made communication challenge questionnaire were used in order to gather data. The reliabilities of research tools based on Cronbach's alpha coefficient were confirmed. Findings showed that the mediating role of forgiveness in the relationship of communication challenges with negative emotions and loneliness was significant, but the mediating role of forgiveness in social communication could mitigate these negative consequences. Accordingly, it is suggested that the development of personality traits be emphasized in education and in families in order to mitigate the negative consequences of communication challenges caused by crises in today's turbulent world.

Keywords: Communication challenges, forgiveness, loneliness, negative emotions

¹. Assistant Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

² Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Educational Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

³ Ph.D. Student, Educational Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

چالش‌های ارتباطی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ با احساس تنهایی و هیجان‌های منفی با میانجی‌گری ویژگی‌های بخشش

رضا فاضلی^۱، کامران شیوندی چلیچه^{۲*}، فضل‌الله حسنونند^۳، حوریه باقری^۲

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی رابطه‌ی علی‌چالش‌های ارتباطی ناشی از کووید-۱۹ با احساس تنهایی و هیجان‌های منفی با نقش میانجی‌گری بخشش انجام شد که پژوهشی توصیفی-همبستگی مبتنی بر مدل معادلات ساختاری بود. جامعه‌ی آماری شامل شهروندان شهر تهران بود که قرنطینه‌ی خانگی را تجربه کردند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران برابر با ۳۸۴ نفر بود که به شیوه‌ی نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شد. پرسشنامه‌ها به صورت داوطلبانه و به شیوه‌ی نظرسنجی اینترنتی تکمیل شد. پرسشنامه‌ی احساس تنهایی راسل و همکاران، مقیاس عاطفه منفی واتسون و همکاران، مقیاس بخشش هالند و همکاران و پرسشنامه‌ی چالش‌های ارتباطی محقق ساخته به منظور گردآوری داده‌ها استفاده شد. پایایی این ابزارها بر اساس آلفای کرونباخ محاسبه شد. یافته‌ها نشان داد که میانجی‌گری بخشش در رابطه‌ی چالش‌های ارتباطی و عواطف منفی و احساس تنهایی معنادار بود، ولی نقش میانجی ویژگی بخشش در برقراری ارتباطات اجتماعی توانست این پیامدهای منفی را تعدیل نماید. پیشنهاد می‌شود که در آموزش و پرورش و در خانواده‌ها بر پرورش ویژگی‌های شخصیتی تأکید شود تا بدین وسیله زمینه تعدیل پیامدهای منفی چالش‌های ارتباطی ناشی از انواع بحران در جهان پرتلاطم امروز فراهم گردد.

کلیدواژه‌ها: احساس تنهایی، بخشش، چالش‌های ارتباطی، عواطف منفی

^۱ استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

نویسنده مسئول: استادیار گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

^۲ دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مقدمه

انسان در عصر فن‌آوری کنونی به صورت ناگهانی در برابر تهدید گسترش همه‌گیری ناشناخته کووید-۱۹ با چالشی غافلگیرکننده روبرو شد که تحولات اساسی را در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، آموزشی سیاسی و اقتصادی به وجود آورد (دیاز، کامینرو، هرناندز، گونزالس و آلوارز^۱، ۲۰۲۰) و وضعیت سلامت روان افراد به سبب تأکید بر محدودیت‌های ارتباطی مورد تهدید قرار گرفت (ژیانگ، دنگا، ژو و جیا و همکاران^۲، ۲۰۲۰). در ایران نیز اقدامات کنترلی بر قرنطینه‌ی خانگی متمرکز شد (شهید و محمدی، ۱۳۹۹) و تعطیلی و خروج از روال عادی زندگی واکنش‌های منفی روان‌شناختی و اجتماعی را به دنبال داشت (بروکس، وبستر، اسمیت، وودلند^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). والر - مورنو، لاکومبا - ترجو و کاسانا - گرانل^۴ (۲۰۲۰) تأکید داشته‌اند که کاهش روابط اجتماعی با همکاران، دوستان و خانواده به عنوان تهدیدی برای سلامت افراد ظهور یافته‌اند. نگویان، گرابر، فاحس، مارلر^۵ و همکاران (۲۰۲۰) بر این باورند که به سبب کاهش شدید سطح روابط بین‌فردی و فقدان فرصت ملاقات حضوری، چالش‌های جدیدی در ارتباطات اجتماعی هویدا شد. چالش‌های ارتباطی^۶ مسائلی هستند که در رابطه با دیگران ایجاد می‌شود و بر جنبه‌های مختلف زندگی اثر می‌گذارند. از این رو، چالش‌های ارتباطی در خانواده و جامعه در شرایط کنونی و ارتباط این چالش‌ها با هیجان‌های منفی و احساس تنهایی به عنوان برون‌اداهای بحران کنونی مورد توجه قرار گرفت.

هیجان‌های منفی^۷، نخستین پیامد گسترش همه‌گیری کووید-۱۹ بود که در این پژوهش تلاش شده است تا رابطه آن چالش‌های ارتباطی بر آن مورد بررسی قرار گیرد. در شرایط کنونی، عدم پیش‌بینی‌پذیری پیامدهای کووید-۱۹ زمینه تهدید سلامت روان افراد، به ویژه از بعد هیجان و شناخت را موجب شده است (لی، وانگ، شوئی، ژائو و ژو^۸، ۲۰۲۰). هیلن، گاتیل، استروت، اسمتس و هان^۹ (۲۰۱۷) دریافتند که درک عدم قطعیت و ابهام از طریق ارزیابی شناختی با ظهور هیجان‌های منفی همراه است. در این راستا، بصیری، حبیبی و نعمتی (۱۳۹۹) در تحلیل هیجان‌های مرتبط با کرونا در ایران مشخص نمودند که هیجان‌های منفی نسبت به هیجان‌های مثبت به شکل معنی‌داری بیشتر بود. در این راستا، بر طبق نظریه ریسک درک‌شده^{۱۰}، بحران‌های

1. Diaz, Caminero, Hernandez, Gonzalez and Alvarez
2. Jiang, Denga, Zhu, Jia, et al
3. Brooks, Webster, Smith, Woodland, et al
4. Valero-Moreno, Lacomba-Trejo, Casana-Granell
5. Nguyen, Gruber, Fuchs, Marler, et al
6. Communication challenge
7. Negative emotion
8. Li, Wang, Xue, Zhao and Zhu
9. Hillen, Gutheil, Strout, Smets and Han
10. Perceived risk theory

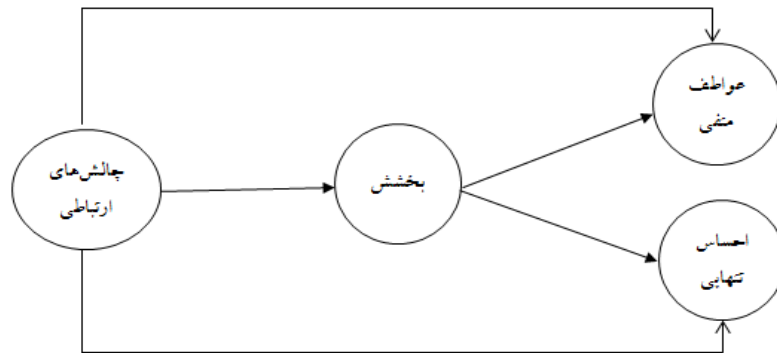
بهداشت عمومی باعث ایجاد هیجان‌های منفی بیشتر می‌شود و بر ارزیابی شناختی تأثیر می‌گذارد. همچنین، بر اساس نظریه سیستم ایمنی رفتاری^۱، افراد در مواجهه با تهدیدهای احتمالی بیماری، هیجان‌ها و ارزیابی شناختی منفی را به منظور خودمحافظتی شکل می‌دهند و تمایل به رفتارهای اجتنابی دارند (شولر، مورای و بنگرتر^۲، ۲۰۱۵). ترس از ناشناخته‌ها، ادراک ایمنی در انسان را کاهش داده و اضطراب و تنیدگی یا به طور کلی آشفتگی هیجانی را به بار آورده است (زهو، ویی و نیو^۳، ۲۰۲۰). خادمیان، دلاوری، کوهجانی و خادمیان^۴ (۲۰۲۱) نیز بر گسترش هیجانات منفی در این ایام صحنه نهاده‌اند. لی، لائو، ژانگ، منگ، دای و لیو^۵ (۲۰۲۱)، هوانگ و ژائو^۶ (۲۰۲۰) و عسگری، چوبداری و اسکندری (۱۳۹۹) نشان دادند که همه‌گیری کووید-۱۹ پیش-بینی‌کننده هیجانات منفی و تهدید محرومیت‌های اجتماعی افراد است.

احساس تنهایی^۷ به عنوان نوعی حالت روانی همراه با هیجانات منفی در این مطالعه به عنوان متغیری دیگر مورد مطالعه قرار گرفته است و گمان می‌رود به سبب گسترش چالش‌های ارتباطی در خانواده و جامعه در دوران همه‌گیری کرونا شایسته بررسی است. احساس تنهایی، نوعی وضعیتی زندگی بدون همراهی دیگران و پرهیز از مشارکت در امور اجتماعی است که زمانی به وجود می‌آید که تجربه عاطفی مشترکی در روابط دوجانبه فرد با دیگران حاصل نگردد و انسان در فرایند تماس با دیگران، فاقد یک ارتباط حقیقی و صمیمانه باشد (ون‌هولتس، گوسنس، لایسکس، شولته^۸، ۲۰۱۳). وانگ، ژانگ، ژائو، ژانگ و جیانگ^۹ (۲۰۲۰) دریافتند که افزون بر تهدید همه‌گیری کرونا، قرنطینه خانگی و تجربه درگیری‌های خانوادگی منجر به بروز مشکلات عاطفی مانند احساس تنهایی گردیده است. پژوهش‌ها گویای آن است که دوره‌های انزوا در قرنطینه خانگی بر سلامت روان تأثیرات مخرب داشته است (استیکلی و کویاناگی^{۱۰}، ۲۰۱۶). میزوموتو و چوول^{۱۱} (۲۰۲۰) بروز احساس تنهایی ناشی از کووید-۱۹ را نتیجه بالقوه سیاست‌ها در غیاب درمان‌های پزشکی اتخاذ شده است. باترجی و رای^{۱۲} (۲۰۲۰) و هوانگ، رابرو، سیه و ریچمن^{۱۳} (۲۰۲۰) نشان دادند که انزوای اجتماعی منجر به خستگی عاطفی می‌شود. بر این اساس، با توجه به فقدان ارتباط افراد

1. Behavioral Immune System (BIS)
2. Schaller, Murray and Bangerter
3. Zhu, Wei and Niu
4. Khademian, Delavari, Koohjani, and Khademian
5. Li, Luo, Zhang, Meng, Dai and Liu
6. Huang and Zhao
7. Loneliness
8. Vanhalst, Goossens, Luyckx, Scholte
9. Wang, Zhang, Zhao, Zhang and Jiang
10. Sticklely and Koyanagi
11. Mizumoto & Chowell
12. Banerjee and Rai
13. Hwang, Rabheru, Peisah and Reichman

۱۰۲ چالش‌های ارتباطی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ با ...

در خانواده و جامعه و افزایش فاصله روانی میان خویشاوندان به سبب لزوم رعایت پروتکل‌های بهداشتی و قرنطینه خانگی، تعیین سطح و پیشایندهای احساس تنهایی در دوران کنونی مبرهن و منطقی است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

با توجه به رابطه چالش‌های ارتباطی ناشی از گسترش همه‌گیری کرونا با ظهور پیامدهای روانی و اجتماعی، ضرورت شناسایی عوامل میانجی‌گر مبرهن به نظر می‌رسد. در این راستا، بخشش^۱ به عنوان عاملی در نظر گرفته شد که از دیدگاه پژوهشگران می‌تواند برون‌دادهای ناشی از چالش‌های ارتباطی را واسطه‌گری نماید. بخشودگی از طریق مقابله با هیجان‌های منفی و ایجاد چهارچوب شناختی و رفتاری مطلوب در بروز رنجش‌های بین‌فردی به انطباق بهتر می‌انجامد (بامری، ۱۳۹۴). بخشش یک پدیده چندبعدی است که شامل عناصر شناختی، عاطفی، رفتاری، انگیزشی و بین‌فردی است (لیختنفلد، رور، رینینگهاوس و هلر^۲، ۲۰۱۵). در هنگامه گسترش کووید-۱۹ که افراد با قرنطینه خانگی اجباری رویارو و تعاملات فردی با چالش‌های ناخواسته روبرو شده است، توانایی بخشش از طریق برخی سازوکارها از بروز تجربه‌های شدید مانند فرسودگی عمومی، راهبردهای مقابله‌ای مشکل‌ساز همچون انزوای اجتماعی و رفتارهای انتقام‌جویانه جلوگیری می‌کند (هاتالیک^۳، ۲۰۲۰). ضمن این که روسرو^۴ (۲۰۲۰) تأکید داشته است که بخشیدن دیگران راهبردی کارا در سازگاری با شرایط سخت و حضور فعالانه در محیط اجتماعی ناشی از کووید-۱۹ است. مارکز، ترافیمو، بوش و اوتز^۵ (۲۰۱۳) نشان داد که بخشش توان کاهش بروز هیجان‌ات

1. Forgiveness
2. Lichtenfeld, Buechner, Maier, Fernandez
3. Huțuleac
4. Rorso
5. Marks, Trafimow, Busche and Oates

نامطلوب را داراست. پژوهش لوچتی، هیون لی، آشواندن، سسکر^۱ و همکاران (۲۰۲۰) نیز بر رابطه میان چالش‌های ارتباطی در ایام همه‌گیری کرونا و احساس تنهایی صحنه نهاده‌اند.

بر اساس آن چه گفته شد، با توجه به رویارویی جامعه با آزمایش اجتماعی همه‌گیری^۲ کووید-۱۹ (لبو^۳، ۲۰۲۰) و بر این اساس که گسترش همه‌گیری ویروس کرونا به دلیل ایجاد چالش‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی و خانوادگی مانند محدودیت‌های ارتباطی با دوستان صمیمی، ترس و فشار روانی جمعی، تهدید بهزیستی کودکان و مادران و دگرگونی ساختارها و فرایندهای سیستم خانواده (پرایم، وید و براون^۴، ۲۰۲۰) موجب بروز پیامدها و برون‌دادهای عاطفی مختلف شده است، فرضیه کلی این پژوهش رابطه چالش‌های ارتباطی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ با احساس تنهایی و هیجان‌های منفی با میانجی‌گری ویژگی بخشش بود.

روش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، تحقیقی توصیفی-همبستگی مبتنی بر مدل معادلات ساختاری بود. جامعه آماری شامل بزرگسالان شهر تهران بود که تقریباً دو سال اخیر چالش‌های ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ را تجربه کردند. به دلیل شرایط خاص جامعه از روش نمونه‌گیری دردسترس به شیوه اینترنتی استفاده شد. بر این اساس، پس از تهیه فرم اینترنتی ابزار، پرسشنامه به صورت برخط از طریق شبکه‌های اجتماعی (واتس‌آپ، تلگرام، اینستاگرام، سروش) انتشار یافت. تعداد نمونه بر اساس فرمول کوکران برای جوامع نامحدود برابر با ۳۸۴ نفر بود (۴۴۲ پرسشنامه گردآوری و موارد نامطلوب حذف شد). ملاک ورود شامل داشتن رضایت کامل، دقت در پاسخ‌دهی و ملاک خروج قرار نداشتن محل سکونت در شهر تهران و سوگیری در پاسخ بود. به منظور رعایت اصول اخلاقی، افراد نمونه از محرمانه بودن اطلاعات خود اطمینان یافتند، ضمن این که درخواست شد در صورت عدم تمایل به تداوم همکاری از تکمیل پرسشنامه انصراف دهند. تجزیه و تحلیل آماری بر اساس تحلیل معادلات ساختاری در نرم‌افزار آموس انجام شد. ابزار زیر به منظور گردآوری داده مورد استفاده قرار گرفت.

1. Luchetti, Lee, Aschwanden, Sesker et al
2. Pandemic
3. Lebow
4. Prime, Wade, and Browne

۱۰۴ چالش‌های ارتباطی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ با ...

مقیاس عاطفه منفی واتسون، کلارک و تلگن^۱ (۱۹۸۸) (PANAS): یک ابزار خودسنجی با ۲۰ گویه که دو بعد عاطفه منفی و عاطفه مثبت را می‌سنجد. هر خرده‌مقیاس ۱۰ گویه دارد که بر اساس مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای رتبه‌بندی می‌شود. همسانی درونی این مقیاس مبتنی بر ضریب آلفای کرونباخ توسط مؤلفان مطلوب (از ۰/۸۶ تا ۰/۹۰ برای دو بعد) گزارش شد و روایی آن مورد تأیید قرار گرفت (واتسون و همکاران، ۱۹۸۸؛ به نقل از بخشی‌پور و دژکام، (۱۳۸۴). در ایران، بخشی‌پور و دژکام (۱۳۸۴) روایی محتوایی این مقیاس را تأیید و پایایی آن را بر اساس آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۲ گزارش کردند. در این پژوهش، پایایی بعد منفی بر اساس ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۳ محاسبه شد.

پرسشنامه بخشش تامپسون، اسنایدر و هافمن^۲ (۲۰۰۵): این پرسشنامه به منظور اندازه‌گیری بخشش ساخته شد که دارای ۱۸ سوال و سه خرده‌مقیاس بخشش خود، دیگران و شرایط می‌باشد که بر اساس طیف لیکرت هفت‌درجه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم طراحی شده است. در تحقیق دانش‌پایه، قدم‌پور، حسونند و کیریانی (۱۳۹۹) روایی محتوایی این ابزار تأیید و پایایی آن بر اساس ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۴ گزارش شد. پایایی این پرسشنامه در مطالعه حاضر بر اساس ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۴ بود.

پرسشنامه احساس تنهایی راسل و پیلوا و کورتونا^۳ (۱۹۸۰): این پرسشنامه در سال ۱۹۸۰ ساخته شد و دارای ۲۰ گویه است که بر اساس طیف چهاردرجه‌ای از هرگز تا همیشه طراحی شده است. روایی این ابزار به روش تحلیل عاملی تأیید و پایایی آن به روش بازآزمایی توسط راسل و همکاران برابر با ۰/۸۹ گزارش شد. در پژوهش رحیم‌زاده، بیات و اناری (۱۳۸۸) میزان پایایی این ابزار برابر با ۰/۸۳ و روایی آن مبتنی بر روش محتوایی گزارش شد. پایایی این پرسشنامه در مطالعه حاضر بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۰ بود.

پرسشنامه چالش‌های ارتباطی و اطلاعات جمعیت‌شناختی محقق ساخته: این ابزار به منظور سنجش چالش‌های ارتباطی فرد با اعضای خانواده و جامعه در دوران بیماری کووید-۱۹ طراحی شد که مشتمل بر ۱۰ گویه بود و بر اساس طیف لیکرت چهارسطحی از خیلی‌زیاد تا خیلی‌کم طراحی شد. تحلیل عاملی اکتشافی بر اساس نتایج تحلیل مؤلفه‌های اصلی نشان داد که

-
1. Positive and Negative Affect Scale (PANAS)
 2. Hartland
 3. Russell, Curtona and Peplau

مقدار کفایت نمونه‌گیری کایر- میر- ال‌کین^۱ برابر با ۰/۹۱ و آزمون کرویت بارتلت^۲ برابر با ۱۴۷۲/۱۹۷ که در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بود. پس با توجه به بالابودن مقدار این شاخص‌ها ماتریس همبستگی و حجم نمونه برای انجام تحلیل عاملی اکتشافی اعتبار داشت و تنها عامل استخراج شده توانست ۵۸ درصد از واریانس متغیر چالش‌های ارتباطی را تبیین نماید. همچنین، روایی محتوایی این پرسشنامه بر اساس دیدگاه اساتید و متخصصان و روایی سازه آن با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفت. پایایی این پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۸ بود.

یافته‌ها

در تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی و تحلیل معادلات ساختاری استفاده شد. بررسی توصیفی نشان داد که ۲۲۴ نفر زن و ۱۶۰ نفر مرد؛ ۵۵ نفر دارای تحصیلات غیردانشگاهی و ۳۲۹ نفر دارای تحصیلات دانشگاهی؛ ۴۹ نفر زیر ۲۵ سال، ۷۶ نفر از ۲۵ تا ۳۲ سال، ۱۱۴ نفر از ۳۳ تا ۴۰ سال و ۱۴۵ نفر بالاتر از ۴۰ سال بود. میانگین و انحراف استاندارد چالش‌های ارتباطی برابر با ۲۵/۸۶ و ۶/۵۰، احساس تنهایی برابر با ۴۳/۵۲ و ۱۳/۷۱؛ عواطف منفی برابر با ۲۳/۸۰ و ۸/۶۷ و بخشش برابر با ۵۴/۸۲ و ۱۴/۸۸ بود. در ارتباط پیش‌فرض‌ها، سطح چولگی و کشیدگی داده‌ها مناسب بود. همخطی در متغیرهای تحقیق وجود نداشت، زیرا عامل تورم برای متغیرها کمتر از ۱۰ (برابر با ۱/۶۷) و ضریب تحمل کمتر از ۰/۱ بود (۰/۵۹).

بر اساس جدول ۱، همبستگی میان متغیرهای پژوهشی بیان شد. بر این اساس، میزان همبستگی چالش‌های ارتباطی با بخشش، عواطف منفی و احساس تنهایی به ترتیب برابر با ۰/۶۷، -۰/۶۴، و ۰/۶۴؛ همبستگی بخشش با عواطف منفی و احساس تنهایی به ترتیب برابر با ۰/۶۳- و ۰/۵۶- و همبستگی عواطف منفی و احساس تنهایی برابر با ۰/۷۴ بود.

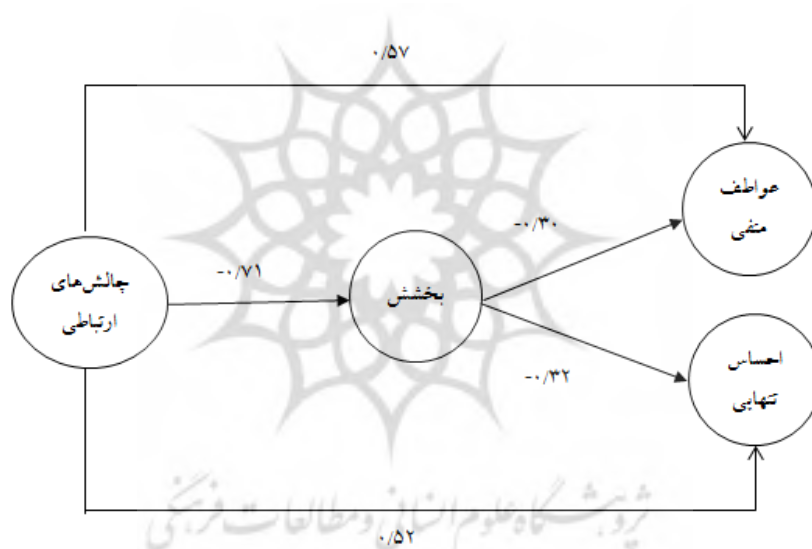
جدول ۱: همبستگی میان متغیرهای پژوهشی

شاخص	چالش‌های ارتباطی	ویژگی بخشش	عواطف منفی	احساس تنهایی
چالش‌های ارتباطی	۱	-	-	-
ویژگی بخشش	-۰/۶۴	۱	-	-
عواطف منفی	۰/۶۷	-۰/۶۳	۱	-
احساس تنهایی	۰/۶۴	-۰/۵۶	۰/۷۴	۱

1. Kaiser - Meyer - Oklin
2. Bartlett's test of sphericity

۱۰۶ چالش‌های ارتباطی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ با ...

بر اساس شکل ۲، تأثیر استاندارد چالش‌های ارتباطی بر احساس تنهایی برابر با $0/52$ (با t value مساوی $6/94$) که نسبت به رابطه عادی که برابر با $0/77$ بود، کاهش یافت، ولی تأثیر چالش‌های ارتباطی بر بخشش برابر با $0/71$ - (با t value برابر با $10/03$) و بخشش بر احساس تنهایی برابر با $0/32$ - بود (با t value برابر با $5/33$ -) که نشانگر میانجی‌گری بخشش در رابطه چالش‌های ارتباطی و احساس تنهایی بود. همچنین، ضریب تأثیر چالش‌های ارتباطی بر عواطف منفی برابر با $0/57$ محاسبه شد (با t value برابر با $7/79$) که نسبت به رابطه این متغیرها در حالت عادی که برابر با $0/79$ بود، کاهش یافت، ولی از سویی، تأثیر استاندارد چالش‌های ارتباطی بر بخشش برابر با $0/71$ - (با t value برابر با $10/03$ -) و بخشش بر عواطف منفی تنهایی برابر با $0/30$ - بود (با t value برابر با $5/09$ -) که نشانگر نقش میانجی‌گری بخشش در رابطه چالش‌های ارتباطی و عواطف منفی بود.

شکل ۲: مدل پیامدهای چالش‌های ارتباطی در دوران قرنطینه خانگی با میانجی‌گری بخشش

در جدول ۲، شاخص‌های برازش مدل ارائه شد. شاخص ریشه میانگین مربعات خطاهای تخمین اگر کوچک‌تر از $0/1$ باشد، برازندگی مدل تأیید می‌گردد و در این پژوهش برابر با $0/047$ بود. همچنین، شاخص دیگر نتیجه تقسیم χ^2 بر درجه آزادی است که اگر کمتر از ۵ باشد، برازش مدل تأیید می‌شود و در این پژوهش برابر با $1/86$ محاسبه شد. در نهایت، هنگامی که معیارهایی مانند شاخص برازش تطبیقی، شاخص برازش نرمال، شاخص برازش این‌کری‌متال و شاخص برازش توکر - لوییس بالاتر یا مساوی $0/9$ باشند، برازندگی مناسب مدل تأیید می‌شود؛ که در مدل این پژوهش به ترتیب برابر با $0/91$ ، $0/91$ ، $0/90$ و $0/90$ بوده و برازش مدل تأیید گردید.

جدول ۲: شاخص‌های برازش

میزان	شاخص
۰/۰۴۷	شاخص ریشه میانگین مربعات خطاهای تخمین
۱/۸۶	نتیجه تقسیم خی‌دو بر درجه آزادی
۰/۹۱	شاخص برازش تطبیقی
۰/۹۱	شاخص برازش نرمال
۰/۹۰	شاخص برازش این‌کری‌متال
۰/۹۰	شاخص برازش توکر - لوییس

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس شکل ۲، نتایج نشان داد که فرضیه اول مبنی بر معناداری نقش میانجی‌گری بخشش در رابطه علی چالش‌های ارتباطی با هیجان‌های منفی مورد تأیید قرار گرفت. بر این اساس، چالش‌های ارتباطی ناشی از محدودیت‌های کرونایی تأثیری مثبت بر بروز هیجان‌های منفی داشت و از سویی، بخشش توانست این اثرات مخرب را تعدیل نماید. این بدان معناست که بروز عواطف و هیجان‌های منفی و مخرب از جمله عصبانیت، پرخاشگری، ناراحتی، پریشانی، بی‌قراری و زودرنجی به دنبال وجود چالش‌های اجتماعی در جامعه مشهود است، ولی ویژگی بخشش در محیط خانواده و جامعه زمینه‌ای را فراهم می‌کند که پیامدهای چالش‌های ارتباطی کاهش یابد و از میزان هیجان‌های منفی کاسته شود. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه با نتایج پژوهش پرایم و همکاران (۲۰۲۰)، عسگری، چوبداری و اسکندری (۱۳۹۹) مبنی بر رابطه چالش‌های ارتباطی کووید-۱۹ و هیجان‌های منفی هم‌راستا بود. همچنین، نتایج پژوهش هاتالیک (۲۰۲۰)، لیختنفلد و همکاران، (۲۰۱۵) و مارکز و همکاران (۲۰۱۳) نشان داد که بخشش تأثیری منفی بر بروز هیجان‌های نامطلوب دارد. در تبیین این نتیجه، بر اساس دیدگاه هاتالیک (۲۰۲۰) می‌توان گفت که بخشش موجب رهایی از هیجان‌های منفی نسبت به دیگران و افزایش احساسات و دیدگاه‌های مثبت مانند همدلی، امید یا شفقت می‌شود و عدم توانایی فرد در بخشش دیگران موج تشدید نشخوارهای فکری می‌شود که یک واکنش هیجانی منفی شدید نسبت به دیگران به بار می‌آورد. بخشش منجر به تغییر و تصمیم‌سنجی برای بخشیدن شخص دیگر می‌گردد که کاهش هیجان‌های منفی و افزایش عواطف مثبت را به دنبال دارد (لیختنفلد و همکاران، ۲۰۱۵) و انطباق بهتر با شرایط را به دنبال دارد (بامری، ۱۳۹۴). لی و همکاران (۲۰۲۱) با تأکید بر اثرات گسترش کووید-۱۹ بر افزایش هیجان‌های منفی به این مهم اشاره داشته‌اند که این رابطه نشان‌گر درک خطر و تهدید محرومیت‌های اجتماعی افراد است و تقویت ارتباطات افراد جامعه باید بر اساس شیوه‌های جدید

۱۰۸ چالش‌های ارتباطی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ با ...

مورد توجه قرار گیرد. هیلن و همکاران (۲۰۱۷) بر اساس مدل یکپارچه تحمل ابهام نشان می‌دهند که درک عدم قطعیت در یک شرایط خاص (همچون بحران کنونی همه‌گیری کروناویروس) از طریق ارزیابی شناختی با ظهور هیجان‌های منفی همراه است. بر اساس شکل ۲، فرضیه دوم این پژوهش مبنی بر معناداری نقش میانجی‌گری بخشش در رابطه علی چالش‌های ارتباطی با احساس تنهایی مورد تأیید قرار گرفت. این بدان معنا است که تجربه چالش‌های ارتباطی افراد در محیط خانواده و جامعه به سبب مشکلات ناشی از شیوع همه‌گیری کووید-۱۹ بر گسترش احساس تنهایی اثر دارد. نتایج حاصل از آزمودن این فرضیه با نتایج پژوهش لوچتی و همکاران (۲۰۲۰)، وانگ و همکاران (۲۰۲۰) و میزوموتو و چوول (۲۰۲۰) همخوانی دارد. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که بخشش تأثیر زیادی بر اسناددهی دارد و افرادی که از لحاظ هیجانی دیگران را می‌بخشند، کنترل‌پذیری بیشتری دارند و کمتر دیگران را مقصر تصور می‌کنند و از این رو، با توجه به اثر بخشش بر شناخت، افراد بهره‌مند از این ویژگی اساسی دارای افکار و اندیشه‌هایی هستند که سلامت روان آنان را محقق می‌سازد (لیختنفلد و همکاران، ۲۰۱۵). هوانگ و همکاران (۲۰۲۰) باور دارند که افراد بزرگسال در برابر مسائل اجتماعی بسیار حساس و از نظر عملکردی بسیار وابسته به حمایت‌های جامعه هستند و در این میان، محدودیت‌های اجتماعی قوی در دوران گسترش کووید-۱۹ موجب بروز چالش‌های ارتباطی و احساس تنهایی شده است.

بر اساس نتایج به دست آمده مبنی بر توان میانجی‌گری بخشش در تعدیل اثرات منفی مشکلات ارتباطی ناشی از کووید-۱۹، از نظر پژوهشی به محققان پیشنهاد می‌شود که به منظور توانمندی افراد جامعه برای رویارویی با انواع بحران‌های طبیعی و غیرطبیعی بر متغیرهای فردی مانند بخشش متمرکز شوند. افزون بر این، پژوهشگران باید تلاش کنند تا دیگر متغیرهای میانجی در تعدیل اثرات منفی همه‌گیری کووید-۱۹ را شناسایی نمایند. از نظر کاربردی، به روان‌شناسان و مشاوران توصیه می‌شود که در برخورد با چالش‌های ارتباطی در میان خانواده‌ها بر بهبود ویژگی بخشش متمرکز شوند. افزون بر این، به طراحان کتب درسی در نظام آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود که در جهت نهادینه‌سازی ویژگی توانمندسازی بخشش در افراد، در تولید محتوای آموزشی به امکان پرورش ویژگی‌هایی این چنین توجه نمایند. از جمله محدودیت‌های این پژوهش عدم امکان داشتن تماس حضوری با افراد نمونه، عدم امکان استفاده از دیگر روش‌های جمع‌آوری داده مانند مصاحبه، عدم همکاری برخی از افراد نمونه و ناقص ماندن پرسشنامه‌ها و عدم امکان نظارت بر روند تکمیل ابزار بود.

تشکر و قدردانی

نویسندگان این پژوهش، مراتب تشکر خود را از تمام شهروندان شهر تهران که در روند جمع‌آوری اطلاعات نقش داشتند، اعلام می‌دارند.

منابع

- بامری، اسحق. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر رسانه در افزایش عفو و بخشش مطالعه موردی: خانواده‌های شهر زابل. *مجله تغییرات اجتماعی - فرهنگی*، ۱۲ (۳): ۴۵-۳۳.
- بخشی‌پور، عباس و دژکام، محمود (۱۳۸۴). تحلیل عاملی تأییدی مقیاس عاطفه مثبت و منفی. *مجله روان‌شناسی*، ۹ (۴): ۳۶۵-۳۵۱.
- بصیری، محمداحسان؛ حبیبی، شیرین و نعمتی، شهلا. (۱۳۹۹). تحلیل احساسات توثیت های مرتبط با کرونا در ایران با استفاده از شبکه عصبی عمیق. *مطالعات مدیریت کسب و کار هوشمند*، ۱۰ (۳۷): ۱-۲۷.
- دانش پایه، مسلم؛ قدم‌پور، عزت‌اله و حسونند، فضل‌الله و میریانی، سجاد. (۱۳۹۹). تبیین مدل ساختاری شادکامی معلمان بر اساس خردمندی و بخشش. *نشریه فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۱۷ (۵۹): ۱۱۹-۹۳.
- رحیم‌زاده، سوسن؛ بیات، مریم و اناری، آسیه. (۱۳۸۸). احساس تنهایی و خوداثربخشی اجتماعی. *مجله روان‌شناسی تحولی*، ۶ (۲۲): ۹۸-۸۷.
- شهیداد، شیماء؛ محمدی، محمدتقی. (۱۳۹۹). آثار روان‌شناختی گسترش بیماری کووید ۱۹ بر وضعیت سلامت روان افراد جامعه: مطالعه مروری. *مجله طب نظامی*، ۲۲ (۲): ۱۸۴-۱۹۲.
- عسگری، محمد؛ چوبداری، عسگر؛ اسکندری، حسین. (۱۴۰۰). واکاوی تجارب زیسته افراد مبتلا به بیماری کرونا در روابط فردی، خانوادگی و اجتماعی و راهکارهای پیشگیری و کنترل آسیب‌های روانی ناشی از آن. *فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۲ (۴۵): ۳۳-۵۲.
- محمدی، لیلا؛ بشارت، محمد علی؛ رضازاده، محمدرضا؛ غلامعلی لوسانی، مسعود. (۱۳۹۷). نقش واسطه‌ای عواطف مثبت و منفی در رابطه بین معنای زندگی و سلامت روانی. *فصلنامه روان‌شناسی*، ۲۲ (۲): ۱۷۱-۱۵۷.
- Askari, M., Chobdari, A., and Eskandari, H. (2021). Analysis of lived experiences of people with coronary heart disease in individual, family and social relationships and strategies to prevent and control the resulting psychological damage. *Culture of Counseling and Psychotherapy*, 12 (45): 33-52. [In Persian]
- Bakhshipour, A., and Dejkam, M. (2004). Confirmatory factor analysis of Positive and Negative Emotion Scale. *Journal of Psychology*: 9 (4): 351-365
- Griffiths, C., Williamson, H., Zucchelli, F., Paraskeva, N., & Moss, T. (2018). A systematic review of the effectiveness of acceptance and commitment therapy (ACT) for body image dissatisfaction and weight self-stigma in adults. *Contemporary Psychotherapy*.1(48),189- 204.
- Bamri, I. (2015). Investigating the effect of media in increasing amnesty and forgiveness: Families in Zabol. *Journal of Socio-Cultural Changes*. 12 (3): 45-33. [In Persian]
- Banerjee, D., and Rai, M. (2020). Social isolation in Covid-19: The impact of loneliness. *International Journal of Social Psychiatry*, 66 (6): 525 – 537.
- Basiri, M., Habibi, S., Nemati, S. (2020). Analyzing the emotions of corona-related in Iran using a deep neural network. *Intelligent Business Management Studies*. 10 (37): 1-27. [In Persian]

- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L.E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., and Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *Rapid Review*, 395 (10): 912 – 920.
- Daneshpaye, M., Qadmapour, E., Hasanvand, F., and Miriani, Sajjad. (2020). Explain the structural model of teachers' happiness based on wisdom and forgiveness. *Journal of Educational Psychology*, 17 (59): 19-93.
- Diaz, L. E., Caminero, G. F., Hernandez, C. M., Gonzalez, H., Alvarez, J. L. (2020). Analyzing the impact of COVID-19 on education professionals. toward a paradigm shift: ICT and neuroeducation as a binomial of action. *Sustainability*, 12 (14): 2-10.
- Hillen, M. A., Gutheil, C. M., Strout, T. D., Smets, E. M., and Han, P. K. (2017). Tolerance of uncertainty: Conceptual analysis, integrative model, and implications for healthcare. *Social Science Medication*, 180 (3): 62–75.
- Huang, Y., and Zhao, N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: A web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Research*, 288, (11), 1-6.
- Hutuleac, A. K. (2020). Forgiveness, unforgiveness and health. *Journal of Intercultural Management and Ethics*, 3 (2): 51-58.
- Hwang, T. T., Rabheru, K., Peisah, C., & Reichman, W. (2020). Loneliness and Social Isolation during the COVID-19 Pandemic. *International Psychogeriatrics*, 32 (10), 1-15.
- Jiang, X., Denga, L., Zhu, Y., Jia, H., Taoc, L., Liua, L., Yanga, D., Jia, W. (2020). Psychological crisis intervention during the outbreak period of new coronavirus pneumonia from experience in Shanghai. *Psychiatry Research*, 286 (11): 112 – 116.
- Lebow, J. L. (2020). Family in the age of COVID-19. *Family Process*, 59 (2): 309-312.
- Khademian, F., Delavari, S., Koohjani, Z., & Khademian, Z. (2021). An investigation of depression, anxiety, and stress and its relating factors during COVID-19 pandemic in Iran. *Journal of Public Health*, 21(1): 23-28.
- Li, Q., Luo, R., Zhang, X., Meng, G., Dai, B., Liu, X. (2021). Intolerance of COVID-19-related uncertainty and negative emotions among chinese adolescents: A moderated mediation model of risk perception, social exclusion and perceived efficacy. *International Journal of Environment Research in Public Health*, 18, (28): 2-15.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N., Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: A study on active weibo users. *International Journal of Environment Research in Public Health*, 17 (6): 2-9.
- Lichtenfeld, S., Buechner, V. L., Maier, M. A., and Fernández-Capo, M. (2015). Forgive and forget: differences between decisional and emotional forgiveness. *PLOS ONE*, 10 (5): 12 – 31.
- Luchetti, M., Lee, J. H., Aschwanden, D., Sesker, A., Strickhouser, J. E., Terracciano, A., and Sutlin, A. R. (2020). The trajectory of loneliness in response to COVID-19. *American Psychologist*, 75 (7): 897-908.
- Marks, Michael J.; Trafimow, David; Busche, Lisa K.; Oates, Kristen N. (2013). A function of forgiveness: Exploring the relationship between negative mood and forgiving. *SAGE Open*, 3 (4): 1-10.
- Mizumoto, K., Chowell, G. (2020). Transmission potential of the novel coronavirus (COVID-19) onboard the diamond princess cruises ship. *Infectious disease modelling*, 5 (2): 264–270.
- Mohammadi, L., Besharat, M. A., Rezazadeh, M. R., Gholam Ali Lavasani, M. (2017). The mediating role of positive and negative emotions in the relationship between the meaning of life and mental health. *Journal of Psychology*, 22 (2): 157-171.

- Nguyen, M. H., Gruber, J., Fuchs, J., Marler, W., Hunsaker, A., and Hargittai, E. (2020). Changes in digital communication during the COVID-19 global pandemic: implications for digital inequality and future research. *Social Media and Society Journal*, 120 (10): 1-6.
- Prime, H., Wade, M., and Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 75 (5): 631-643.
- Rahimzadeh, S., Bayat, M., and Anari, A. (2012). Loneliness feeling and socially selfeffective. *Journal of Transformational Psychology*, 6 (22): 87-98.
- Rorso, Pernilla. (2020). The fight against corona from a danish cultural perspective. *Journal of Intercultural Management and Ethics*. 3 (2): 23-31
- Schaller, M., Murray, D. R., Bangerter, A. (2015). Implications of the behavioral immune system for social behavior and human health in the modern world. *Trans Biology Science*. 370 (1669): 1–10.
- Shahyad, S., and Mohammadi, M. T. (2020). Psychological effects of the development of Covid disease on the mental health status of community members: A review study. *Journal of Military Medicine*. 22 (2): 184-192.
- Stickley, A. and Koyanagi, A. (2016) Loneliness, Common mental disorders and suicidal behavior: findings from a general population survey. *Journal of Affective Disorders*, 197 (3): 81-87.
- Valero-Moreno, S., Lacomba-Trejo, L., and Casana-Granell, S. (2020). Psychometric properties of the questionnaire on threat perception of chronic illnesses in pediatric patients. *Latin American Magazine of Enfermagem*. 28 (3): 32 – 42.
- Vanhalst, J., Goossens, L., Luyckx, K., Scholte, R. H., Engels, R. C. (2013). The development of loneliness from mid- to late adolescence: trajectory classes, personality traits, and psychosocial functioning. *Journal of Adolescence*, 36 (6): 1305-1312.
- Wang, G., Zhang, Y., Zhao, J., Zhang, J., Jiang, F. (2020). Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *Lancet*, 395 (10228): 945–947.
- Wilson, R. S., Krueger, K. R., Arnold, S. E., Schneider, J. A., Kelly, J. F., Barnes, L. L., Bennett, D. A. (2007). Loneliness and risk of Alzheimer disease. *Archives of General Psychiatry*, 64 (2): 234–240.
- Zhu, H., Wei, L., and Niu, P. (2020). The novel coronavirus outbreak in Wuhan, China. *Global health research and policy*, 5 (1): 6 -15.

